

פרשות ויקהל - פקודי: האם מותר לעבור ליד מנורה הנדלקת מחיישן

פתיחה

בפרשת השבוע מסמיכה התורה את הציווי על השבת, לציווי על הקמת המשכן. מתוך כך שהציווי על השבת קודם בפסוק, למדו חז"ל במכילתא (פרשת ויקהל), שבניית המשכן והמקדש אינה דוחה את השבת. לעומת זאת, בפרשת כי תשא (לב, יג) מובא ציווי על בניית המשכן לפני הציווי על השבת, אם כן מדוע נפסק שאין להקימו בשבת?

המשך חכמה (ויקהל לה, ב) עמד על קושיה זו וטען, שיש לחלק בין לפני חטא העגל לאחריו. לפני החטא, עם ישראל היה בהשגחה תמידית של ה', ומשום כך גם בניית המשכן (כמו השבת) היוותה עדות על ההשגחה, ולכן הקמתו דחתה שבת. לעומת זאת לאחר החטא, שלא הייתה השגחה בבנייה עצמה, לכן רק השבת מהווה עדות להשגחה ולא הבנייה, משום כך היא קודמת, ובלשונו:

"קודם שעשו בני ישראל העגל הלא היה התנאי (שמות כ, כא) "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך", והשכינה הייתה שורה בישראל שלא באמצעות המשכן, אז היה בנין המשכן כאחד מפרטי צורך העבודה. אבל אחר שחטאו בעגל, הלא לא היו ראויים לכבוד ה' יתברך רק באמצעות המשכן, אם כן לא נדחת בבניין המשכן."

בעקבות הזכרת השבת בפרשה, נעסוק השבוע במחלוקת האחרונים האם מותר לעבור בשבת ליד מצלמה הרושמת את הנכנסים והיוצאים, או ליד מנורה הנדלקת כאשר עוברים לידה. כפי שנראה נחלקו בשאלה זו האחרונים, כאשר יש המתירים רק במקרה בו לא משנה לאדם אם נדלק האור או לא, ויש שהתירו גם במקרה בו נח לו בכך.

חשמל בשבת

כדי לענות על השאלה האם מותר לעבור על יד חיישנים בשבת, יש לראות קודם כל בקצרה את מחלוקת האחרונים, איזה איסור יש בשימוש בחשמל. כפי שנראה להלן שאלה זו משמעותית, שכן כדי להתיר הליכה ליד חיישנים, חלק מהפוסקים מצרפים מספר כללי פסיקה (כמו פסיק רישיה דלא ניחא ליה), וכללים אלו רלוונטים בעיקר באיסורי דרבנן.

בעבר, ההבנה הרווחת הייתה שהאיסור להשתמש בחשמל הוא משום מבעיר, כיוון שזורמת מעין 'אש רוחנית דקה' בחוטים. משום כך יש שפסקו, שאין איסור להדליק חשמל ביום טוב, שכן אין איסור להעביר אש ביום טוב, וכאשר מדליקים חשמל מעבירים אש מחברת החשמל.

מחלוקת האחרונים

בזמן הזה, הדעה הרווחת שאין בהדלקת חשמל הבערת אש, ודנו האחרונים איזה איסור יש בהדלקתו, והאם מדובר באיסור דאורייתא או דרבנן (ונראה רק חלק מהדעות). יש להדגיש, שבמקרה בו אדם מדליק נורת להט בשבת וודאי שהוא עובר על איסור דאורייתא, שכן הוא מבעיר¹. ודיון הפוסקים מתייחס למקרים בהם התוצאה של הדלקת החשמל, לא מהווה איסור דאורייתא:

א. **החזון איש** (או"ח סי' נ) סבר, שיש בהפעלת מכשיר חשמלי איסור דאורייתא של בונה, ובכיווי איסור סותר. הסיבה לכך, שלפני החיבור לחשמל, המכשיר היה אוסף של חוטים ופלסטיק, כאשר חיברו אותו לחשמל הפיחו בו רוח חיים ובנו אותו (ולמרות שכפי שראינו בעבר (יתרו שנה ב'), ייתכן שאין איסור בונה בכלים, כאשר מייצרים כלי מאפס יש בנייה בכלים).

במענה לשאלת הגרש"ז אויערבך (מאורי האש עמ' תקכ), מדוע ההדלקה והכיווי אינם נחשבים כדרך השימוש במכשיר, ולכן הם מותרים כשם שמותר לסגור את דלת הבית בשבת ואין בכך איסור בונה. השיב החזון איש, שבדלת, דרך השימוש היא לפתוח ולסגור, בכלי חשמלי לעומת זאת, אם לא חשבון החשמל, הכלי היה ממשיך לעבוד, ולכן העובדה שרגילים לנתק אותו מחמת סיבה זאת או סיבות נוספות צדדיות - לא מונע מלהגדיר את הפעלתו כבונה. ובלשונו:

"היתר של עראי אינו במלאכה, כמו שהתופר על מנת לקרוע חוטי התפירה ולחזור ולתפור ולחזור ולקרוע לא מקרי שימוש, אלא עושה מלאכה. ולא דמי לדלת וכיסוי כלים שכל עיקרן להתחלפות מסתימה לפתיחה ומפתיחה לסתימה, אבל שימוש החשמל הוא בחיבור, וההפסק הוא משום חשבון תשלומין וכיוצא בזה דבר צדדי."

הגרש"ז אויערבך (מאורי האש שם) חלק על החזון איש, וכפי שנראה צעד בדרך שונה. בנוסף למספר קושיות נוספות על דברי החזון איש, הייסוד המרכזי שבגללו הוא לא קיבל את עמדתו היא הבנתו, שאיסור בונה הוא רק כאשר מקבצים מספר חלקים ויוצרים מהם כלי אחד, לדוגמא, המקבץ חלב לגוש על מנת לעשות ממנו גבינה - ולא כאשר מפחים בכלי רוח חיים.

ב. **הבית יצחק** (ב, לא. מפתחות) ובעקבותיו אחרונים רבים, סברו שיש בהדלקת החשמל איסור נולד (מדרבנן) על בסיס הגמרא במסכת ביצה (כג ע"א). הגמרא כותבת, שאדם המבשם בגדים בשבת או ביום טוב, עובר על איסור נולד מדרבנן, שכן עד כה הבגדים היו ללא ריח, וכעת הם עם ריח. ובלשון המנחת יצחק (ג, לח) שדן באיסורים שיש בדיבור בטלפון בשבת:

"השלישי משום מוליד. כמו שכתב בתשובת בית יצחק (במפתחות ל"ד ח"ב סי' ל"א), שיש לאסור הולדת זרם האלקטרי משום איסור מוליד, וכמו בסחופא כסא אשיראי, דאמרין (בביצה כ"ג), דאסור משום מוליד ריחא, וכיוצא בזה הרבה בפוסקים, וזה הו' רק איסור דרבנן."

אולם, מעבר לעובדה שראשונים רבים לא פסקו כגמרא זו, **הגרש"ז אויערבך** (מנחת שלמה א, ט) העיר שיש לא מעט קושיות על השוואה זו לחשמל. לדוגמא, בפשטות איסור מוליד קיים רק כאשר מוסיפים משהו חדש (כמו ריח שלא היה בבגד עד כה), ולא ביצירת חשמל במכשיר שדרך להדליקו ולכבותו. מה עוד, שלא ברור שניתן להוסיף איסור מוליד חדש שלא מופיע בגמרא.

¹ למרות שהדעה הרווחת שיש במנורת להט איסור דאורייתא, לא כולם מסכימים לכך. מעבר לכך שחלק מהראשונים נקטו שרק כאשר נראה לעיין שהחומר מתכלה, עוברים על איסור של מבעיר. גם בדעת הרמב"ם (שבת יב, א) הסובר שאין צורך שהחומר יתכלה ייתכן שאין בכך איסור דאורייתא, משום שאפשר לדעתו שרק כאשר החומר משתנה מהותית במהלך ההעברה (כמו בצירוף ברזל), עוברים על איסור דאורייתא.

עם זאת, למעשה הוא פסק כדברי שיטה זו 'כי כבר הורה זקן', ועל בסיס פסיקתו בנויים רבים ממכשירי 'צומת' (כמו המגנומטר בכניסה לכותל והקלנועית), שכיוון שמדובר באיסור נולד, אם המכשיר כבר פועל מערב שבת בזרם נמוך (אך מורגש) - אין בהגברת הזרם איסור נולד (ולמרות שבפשוטות ניתן היה להקל לכל אדם, מחשש לצביון השבת, מקילים רק בשעת הדחק).

למעשה

למעשה נראה שהדעה הרווחת בין הפוסקים, היא הדעה הסוברת שיש בחשמל איסור דרבנן. עם זאת, רבים נקטו (עיין אורחות שבת ג' עמ' נט) מחמת דעת החזון איש הסובר שיש בכך איסור דאורייתא, וכן מחמת הפרצות העוללות לצאת מכך, שאין להקל בהדלקת חשמל כפי שמקילים במקום הצורך באיסורי דרבנן, אלא יש להתייחס לכך לפעמים כמעין איסור דאורייתא.

משום כך, למרות שבדרך כלל במקום מצווה או צער מועט ניתן לבקש מגוי שיעשה לטובת היהודי איסור דרבנן, כאשר מדובר בהדלקת חשמל, נראה שרק במקום צער משמעותי, מקילים. עם זאת כמובן, במקרה בו הפעולה החשמלית תגרום למלאכה דאורייתא (כמו הדלקת נורת להט), אזי ההדלקה אסורה מדאורייתא, וחלים עליה הכללים החלים על איסורי דאורייתא בשבת.

לעבור ליד אור

בעקבות מה שראינו עד כה, יש לעמוד על דיון הפוסקים האם מותר לעבור ליד תאורה שנדלקת כאשר עוברים לידה, ויש לחלק את הדיון לשני נושאים. **הנושא הראשון**, האם בהדלקת הנורה יש איסור דאורייתא או דרבנן. **הנושא השני**, האם יש להתחשב בשאלה האם נח לאדם שמחמת הליכתו נדלקת נורה, או שבכל עניין יש בכך איסור כיוון שסוף כל סוף נדלקת הנורה:

א. הנושא הראשון: הגמרא במסכת שבת (ע"ה) כותבת, שאסור לחתוך ראשו של תרנגול על מנת לשחק בו כדורגל בשבת. כי למרות שהאדם אינו מעוניין שהתרנגול ימות, כיוון שוודאי כך יקרה כאשר יחתוך ראשו ('פסיק רישיה ולא ימות!') יש בכך איסור. משום כך בפשוטות, הסוברים שיש בהדלקת חשמל איסור דאורייתא, יאסרו לעבור ליד נורה שתדלק באמצעות חשמל.

מה יהיה הדין אם בהדלקת הנורה האיסור דרבנן? **א. תרומת הדשן** (ס' סד) סבר, שאין איסור בפסיק רישא באיסור דרבנן, וכן פסק **הרב עובדיה** ('או"ח' לה) להקל במקום צורך גדול, או בצירוף סברות נוספות להקל. **ב. המגן אברהם** (ש"ד, ה) חלק וסבר, שפסיק רישא באיסור דרבנן אסור, וכן פסק **המשנה ברורה** (ש"ד, יא). ובלשון המגן אברהם:

"גם מה שכתב (תרומת הדשן) להתיר פסיק רישיה במילי דרבנן וכן כתב בסימן ס"ו צריך עיון. דבסימן ש"ו סעיף ד' איתא בהדיא דאסור, ותלמוד ערוך הוא. וכן כתבו התוספות בשבת דף ק"ג סוף ד"ה לא צריכא עיין שם, וכן משמע סימן של"ז סעיף א'. ואף שהתוספות פסחים דף כ"ה כתבו דשרי עיין שם, היינו בדרך אין לומר, אבל לפי האמת אסור."

ב. הנושא השני: כאשר מדובר באיסור דאורייתא, נפסק להלכה שאין משמעות לשאלה האם אכפת לאדם בתוצאה הנגרמת ממעשיו, ובכל עניין יש בכך איסור. משום כך לדוגמה, הסוברים שיש בהדלקת חשמל איסור דאורייתא - יאסרו לעבור ליד מצלמה המצלמת את הנכנסים והיוצאים, גם אם לא אכפת לאדם שמצלמים אותו (אם כי להלן נראה את הרב וואזנר המתיר).

מה הדין כאשר מדובר בפסיק רישיה שלא אכפת לאדם, באיסור דרבנן? **א. הרב עובדיה** (יביע אומר ט, או"ח לה), כפי שראינו לעיל התיר במקום צורך גדול אפילו בפסיק רישא דניחא ליה, במקרה זה התיר לגמרי, ולכן התיר ללכת לכותל למרות שיש מצלמות בדרך. **ב. המשנה ברורה** (שכ"א, נז) סובר שרק במקום צער או צורך ניתן להקל בכך.

סברת הרב וואזנר

לכאורה לפי מה שראינו עד כה, כדי שיהיה מותר לעבור ליד מנורה שנדלקת, צריך להניח שתי הנחות. הראשונה, איסור חשמל הוא מדרבנן. השנייה, שמדובר במקרה בו לא אכפת לאדם אם יידלק האור והוא לא נהנה מכך. אלא שלמעשה, **הרב וואזנר** (שבת הלוי ג, מא. ט, טו) העלה סברא נוספת, המתירה פעולה זו גם אם חשמל מדאורייתא, ואף במקרה בו נח לאדם שיידלק האור:

הרב וואזנר ביאר, שכדי שמלאכה בשבת תחשב מלאכה, צריך שתהיה במלאכה גם מחשבת מעשה, כלומר שבנוסף למלאכה הנעשית, תהיה גם איזו שהיא פעולה חריגה, שאינה יום - יומית, המראה שכוונת האדם לעשיית מלאכה זו. לדוגמה, מחמת סברא זו **הרשב"א** (שבת קז ע"א ד"ה הא) נקט, שמותר לסגור את דלת הבית למרות שבמעשה זה ניצוד צבי, כיוון שבסגירת דלת הבית אין מחשבת מלאכה, דהיינו לא סוגרים את הבית בשביל לצוד את הצבי, אלא כפי שסוגרים אותה בכל יום.

א. הוא הדין בהליכה ליד חיישן המדליק תאורה, שהיא פעולה עוד יותר קלה ויום - יומית מסגירת דלת, ולכן גם **הר"ן** (שם) שחולק על הרשב"א בסגירת דלת על צבי יודה שאין בה איסור. כיוון שהאדם הולך לפי תומו לביתו, גם אם הדלקת אור בשבת היא איסור דאורייתא, אין בכך שום איסור, כי כדי לעבור על איסור צריך מחשבת מלאכה, ובהליכה תמימה אין מחשבת מלאכה.

כפי שכתב הרב וואזנר, על בסיס אותו היגיון, אין משמעות לשאלה האם מדובר באור בחדר המדרגות שעוזר לאדם להגיע לביתו ונח לו באור זה, או שלא אכפת לו אם יידלק האור. שכן כללים אלו שייכים במקרים בהם מתבצעת מלאכה, ואז צריך לדון האם נח לאדם במלאכה שנוצרה או לא נח לו, אבל הרי במקרה זה שאין מחשבת מלאכה - האדם כלל לא עשה מלאכה. ובלשונו:

"אבל כשאדם אינו עושה כלום ממש, והולך לדרכו לפי תומו, ואינו מוסיף אף תנועה אחת למען מלאכה, אף שבגרמתי נדלק אור או דבר כיוצא בזה. בזה פשיטא, שכל זמן שאינו חושב ממש ללכת למען הדליק וכיוצא בזה, שאין אנו מצרפים הליכתו הרגילה לתוצאה הנ"ל, ואין כאן פעולה של מלאכה."

ב. עם זאת, כאשר מדובר בדלת הנפתחת על ידי חיישן כשמתקרבים אליה - וודאי שגם לשיטתו יש בכך איסור (וכפי שהוסיף בתשובה בסוף ימיו). שכן בניגוד לאור במדרגות, שאדם יכול לטעון שהוא פשוט הולך, בין אם האור נדלק ובין אם לאו, הרי בדלת הנפתחת אי אפשר לטעון כך, והסיבה שהוא הולך לכיוון הדלת היא רק מחמת הידיעה שהדלת תפתח כאשר הוא יתקרב אליה.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com